

El passat de Manresa a través de petjades històriques urbanes

TEMA DEL MES. Plaques commemoratives dedicades a personatges civils, fets històrics o antigues restes en façanes, comerços i carrers rememoren la quotidianitat d'una ciutat d'altres temps que, de mica en mica, es va esborrant de la memòria.

Foto: Francesc Rubí

Amb la voluntat de posar en valor el patrimoni històric, arquitectònic i urbà de la ciutat, en els últims anys s'han instal·lat diversos tòtems, senyalitzacions i plaques explicatives en els edificis més emblemàtics. Al marge de catalogar els principals elements d'interès a la trama urbana, Manresa també busca crear itineraris d'interès turístic que es puguin combinar amb els pols d'atracció clàssics com la Seu i la Cova -amb la potencialitat de la ruta ignasiana associada- o la capacitat de divulgació i oci amb els curs de l'aigua i les tradicions relacionades amb la Séquia.

Les inversions en el camp patrimonial i turístic són un bon punt de partida per explicar la ciutat tant als visitants o nouvinguts com als mateixos manresans. El desenvolupament d'excursions, visites, rutes i activitats que hi estiguin relacionades és un segon pas en què cal una activitat comercial i de difusió que intenti explotar l'atractiu de la ciutat i incloure-hi altres incentius com la gastronomia o les activitats a l'aire lliure més lligades a l'entorn natural, agrícola i enològic.

Sobrerroca, el bulevard dels manresans il·lustres

El març de 1870, la Caixa d'Estalvis de Manresa va traslladar la seu al carrer de Sobrerroca, 34, a la façana de la qual ara hi ha la placa commemorativa referida a Manuel Oms i de Prat (Manresa, 1834) ja que, en aquella casa, hi tenia el despatx d'advocat i corredor d'assegurances. L'emplaçament es va convertir en l'oficina de l'entitat financera, sense que el propietari en cobrés lloguer, durant 43 anys. Oms havia estat el promotor principal de la Caixa (1865) i en va ser l'administrador des de la fundació fins a la seva mort, l'any 1907. Va ser vocal de la primera junta i, més endavant, director, vicepresident i president. Oms i de Prat també va exercir de jutge i periodista, i, en dos períodes, va ser alcalde de la ciutat (1874-1877, 1884-1886). Com a prohom manresà, també va ser fundador del teatre Conservatori, inaugurat el 9 de novembre de 1878.

Pere Armengou i Manso va néixer i morir a Manresa (1854-1909). En va ser alcalde fins a pocs anys abans de morir, vicepresident de la Cambra de Comerç i Indústria i president de la comissió de la policia local com a primer tinent d'alcalde. La placa de marbre d'homenatge es va col·locar el 1993, en l'etapa d'alcaldia de Juli Sanclimens, per iniciativa de l'Associació de Veïns del Barri Antic.

Pocs metres més enllà, a l'altra banda del carrer i al costat del Pou de la Gallina, hi ha col·locada una placa en memòria del pintor i escenògraf Josep Mestres Cabanes, nascut en aquella casa el 13 de juny de 1898. La seva dilatada carrera creativa, la majoria de la qual desenvolupada a Barcelona, va deixar nombrosos olis, aquarel·les, pintures murals, dissenys gràfics, retaules, diorames, carrosses, ornamentacions, esbossos d'escenes i textos sobre escenografia repartits, entre altres punts, per Mèxic, Nova York, Buenos Aires, Barcelona i Manresa. Es va iniciar a l'Escola d'Arts i Oficis de la ciutat i va completar els estudis artístics a la capital catalana. De ben jove va entrar a formar part del taller de l'escenògraf i decorador Salvador Alarma, que,

essencialment, treballava per als muntatges del teatre del Liceu i de qui va acabar heretant el taller. A part dels treballs escenogràfics, especialment per a òperes de Wagner, va crear diorames per a les exposicions universals de Barcelona i Sevilla. Va rebre reconeixements i medalles commemoratives de l'Escola de Belles Arts de Sant Jordi, de la Diputació de Barcelona i de l'Ajuntament de Manresa (un any abans de morir). Anys abans, el 1977, va obrir al públic la sala Mestres Cabanes del Museu Comarcal i deu anys després de la defunció a Barcelona, als 92 anys, es va inaugurar la fundació que porta el seu nom com a seu estable i centre d'exposició i documentació de la seva obra al mateix carrer de Sobrerroca, actualment tancada al públic.

La plaça Major, testimoni dels canvis polítics

Als porxos de l'edifici consistorial, a la part externa de l'última columna, hi ha una de les plaques commemoratives més antigues que es conserven a peu de carrer. Es refereix a la crema del paper segellat en aquella mateixa plaça durant la Guerra del Francès (1808-1814).

Durant el mandat de Manuel Oms i de Prat, es va reformar la Sala del Consistori, obra de l'any 1885, set anys abans que hi tinguessin lloc les reunions de la Primera Assemblea de la Unió Catalanista, de la qual sorgiren les Bases de Manresa. El 1931, Francesc Macià va inaugurar la placa commemorativa de la cita de 25, 26 i 27 de març de 1892 i de les quals se'n va celebrar el 125è aniversari l'any passat.

Del cardenal Lluch al ministre Lluch

Joaquim Lluch i Garriga (Manresa, 1816-Umbrete, Andalusia, 1882) era el tercer de dotze germans i va néixer a la casa cantonera de la plaça Major amb el carrer de Sant Miquel, però als sis anys es va traslladar a Barcelona on, ben aviat, va ingressar al convent del Carme (1830). Hi va estudiar fins a demanar l'exclaustració, cinc anys després, per viatjar a Itàlia, al convent de Lucca, en el qual es va convertir en mestre de novicis i professor de teologia. A la ratlla de la trentena va tornar a Barcelona com a rector la parròquia de Sant Miquel. El 1958 va ser nomenat bisbe de les Canàries, posteriorment de Salamanca (1868), Barcelona (1874-77) i arquebisbe de Sevilla (1877-82). L'any en què va morir, el nou papa Lleó XIII l'havia nomenat cardenal prevere, però no va arribar a viatjar a Roma per rebre el birret. El 1983, va descobrir la placa commemorativa amb motiu del centenari del seu traspàs un any abans, el llavors ministre socialista espanyol de Sanitat i Consum, Ernest Lluch, a qui, el 21 de novembre del 2000, va assassinar el comando Barcelona d'ETA.

Un polític i un periodista de pes

Al carrer de Sant Miquel, una placa recorda l'enginyer i polític Francesc Farreras i Duran (Manresa, 1900), tot i que, de molt jove, va destacar com a periodista a "El Día", "Pla de Bages" i

"Política de Manresa". Fill d'un fadrí de la masia de les Farreras va ser fundador de la Joventut Nacionalista de Manresa i del Centre Republicà, abans de fer el salt polític definitiu com a membre de la Diputació Provisional de la Generalitat (1931) per Manresa i del Parlament de Catalunya per Esquerra Republicana (1932) a Tarragona. Va exercir el càrrec de secretari i director general de la Conselleria d'Agricultura (1931-33) i, entre altres funcions a l'executiu català, va presidir la comissió de pressupostos del Parlament.

Combatent al front d'Aragó, va actuar de delegat del govern a la Caixa d'Estalvis de la Generalitat de Catalunya, l'entitat que exercia les funcions de banc del govern autònom en temps de guerra. El 1942 es va exiliar a Mèxic, on es va dedicar als sectors farmacèutic i del metall, i va promoure diferents iniciatives culturals com a membre actiu de l'Orfeó Català del país centre-americà. Des de 1954, va assumir la presidència del Parlament a l'exili. El 22 d'abril de 1978, rememorant el seu passat de lluita republicana, les joventuts d'ERC i el Partit Socialista d'Alliberament Nacional (PSAN) van promoure la col·locació de la placa a la casa on va néixer.

El gener d'aquest 2018, el col·lectiu Memòria.cat va publicar un epistolari inèdit entre Farreras i Duran i Joan Planas i Martí, germà del periodista assassinat pels anarquistes a la carretera de l'Arrabassada barcelonina, el 24 d'agost de 1936, i del qual, precisament aquest 31 de gener, es va inaugurar una plaça commemorativa en la casa on va viure al carrer de la Canal, un colofó als actes de commemoració del centenari del seu naixement, l'any 1907. Concretament en l'ambient sociopolític i cultural de la Manresa d'aquella època, el seu germà va forjar una bona amistat amb Farreras i Duran que testimonien una vintena de cartes inèdites (del període 1970-77) entre Cuernavaca (Mèxic), on va morir Farreras, i Barcelona, ciutat en la qual va morir Joan Planas.

En el mateix període, la ciutat va instal·lar una altra placa per retre homenatge a Francesc Marcet i Artigas (Manresa, 1890-1974), que, malgrat que durant els anys vint exercia de llauner en un taller de la plaça de Gispert, va acabar esdevenint una de les figures representatives de la victòria de la República a la ciutat, el 1931, formant part de la Concentració Republicana i, posteriorment, de la Junta de Govern Provisional. Militant de l'emergent ERC, va acabar sent regidor municipal i president de la Comissió de Foment. El desembre de 1932 substitueix a l'alcaldia Lluís Prunés, que havia estat nomenat governador civil de Girona. Empresonat pels Fets del Sis d'Octubre de 1934, després de les eleccions de febrer de 1936 va ser restituit com a alcalde republicà. El juliol de 1936, arran del cop militar, es constitueix el Comitè Antifeixista Revolucionari, que pren el poder de la ciutat i arracona Marcet, impotent davant dels assassinats del primer període revolucionari. Erigit com a defensor de la conservació de la Seu amenaçada d'enderrocament per construir barricades, va exercir de jutge fins al final del període bèl·lic maldant per retornar béns confiscats i, sobretot, facilitar avals a ciutadans conservadors amenaçats de mort. El gener del 1939 es va exiliar a França. La seva família va ser durament represaliada. Va retornar a Manresa el 1948.

Un conseller de Macià i Companys

Nascut a Castelltallat el 1898, Joan Selves i Carner va estudiar Dret a la Madrid. Amb només divuit anys (1916), va fundar la Joventut Nacionalista de Manresa, que depenia de la Lliga Regionalista. El 1925 va entrar en contacte amb Acció Catalana i posteriorment amb ERC. Va exercir d'advocat i periodista a la revista "Joventut" i al diari "El Pla de Bages", del qual va ser copropietari. També va formar part del nucli fundador de "El Dia" (1929), publicació lligada a l'esquerra catalanista, facció a partir de la qual va ingressar de ple a la política com a cap de llista de la Concentració Republicana a les eleccions del 12 d'abril del 1931. President de la Junta de Govern Republicana Provisional de Manresa del 14 d'abril de 1931, va proclamar la República a la ciutat i va ser-ne el primer alcalde del període (de l'abril al juny de 1931). Poc després es va convertir en diputat a les Corts Constituents (1931) i, posteriorment, diputat al Parlament (1932) com a cap de la majoria parlamentària d'ERC.

L'11 de setembre del 1932 va ser homenatjat a la ciutat com un dels defensors de l'Estatut de Núria en un acte multitudinari. Persona de confiança de Francesc Macià i Lluís Companys, es va integrar al govern de la Generalitat (1933) com a conseller d'Economia i Agricultura. L'estiu d'aquell mateix va ser nomenat Governador General de Catalunya i Comissari d'Ordre Públic. Poc després, el gener del 1934, prenia possessió de la conselleria de Governació. Va morir el juny del 1934 sent conseller. El govern en ple, presidit per Lluís Companys, va assistir al funeral celebrat a Barcelona. El segon gran homenatge a la seva figura, va tenir lloc en l'any de celebració del cinquantenari de la seva mort amb a la col·locació d'una placa a la casa on va viure al carrer d'Urgell. Va descobrir-la, el 10 de setembre de 1984, l'alcalde Joan Cornet.

Assegurats contra els incendis

Molts edificis del centre històric, en millor o pitjor estat, conserven plaques metàl·liques de ferro fos que acreditaven l'assegurança a l'antiga companyia Unión Manresana durant els primers anys del segle XX. La composició de la majoria està formada per la cornucòpia de la ciutat, flames als laterals i una corona al capdamunt de l'escut. Com els establiments on hi ha instal·lada una alarma actualment, les companyies les col·locaven per poder saber, de forma visual, quines cases tenien assegurança i quines no. Moltes d'aquestes plaques, actualment, són peces de col·leccionista. En localitzem, entre altres punts, a la plaça dels Infants, a la plaça Major i als carrers d'Urgell i de Sant Miquel

Entre les peces de col·leccionista que es poden adquirir a la xarxa, localitzem un dels rebuts de la Unión Manresana. Està firmat pel tresorer de l'entitat, Pere Armengou i Manso, l'advocat i alcalde amb despatx professional al carrer de Sobrerroca. El BOE de 19 de gener de 1981 certifica "la fusión por absorción llevada a cabo por las Entidades Unión de Mutuas Aseguradoras UMA, Mutua de Seguros Tárrega (Sección de Incendios), La Unión Manresana Sociedad de Seguros Mutuos contra Incendios y Mutua Mataronesa de Seguros contra Incendios, siendo la primera la absorbente y las demás las absorbidas" amb efecte des del primer de febrer de 1980. Al carrer de Na Bastardes, concretament a la façana de l'edifici del Cor de Sant Josep, hi ha la placa d'assegurança més esplendorosa del centre històric de Manresa, que queda envoltada per una orla de pedra esculpida.

Restes d'un passat comercial vigorós

Massa persianes abaixades i locals buits i en estats de conservació molt precaris ressegueixen l'antic eix laboral/comercial que comença a l'alçada de Casa Caritat, prop de la Fàbrica Nova, travessa els carrers de Sant Andreu, Sobrerroca, Sant Miquel, Urgell, Barreres i voltants, i connecta amb la ciutat moderna a l'alçada del Born i el carrer Nou i els entorns de la plaça de Sant Domènec i Valldaura.

Alguns ornaments destacats són dos marbres que es conserven en l'entrada de dos locals, un d'una antiga barberia al carrer de les Escodines, i un graó a l'accés d'un local al capdamunt de la baixada dels Drets que, fins fa pocs mesos, acollia un supermercat on es conserva l'emblema d'una antiga vermuteria.

La decoració, en aquest cas del període modernista, també es conserva a la balconada del primer pis de l'edifici cantoner entre els carrers del Born i d'Urgell, que acollia la sastreria Tuneu.

Pocs metres més enllà, també intacta, hi trobem la farmàcia Esteve, regentada per la nissaga manresana, que es recorda en una placa on s'enumeren els titulars des de l'any 1787 a l'1987.

Al costat de l'entrada de l'edifici central de la Plana de l'Om, tot i que l'emissora es va traslladar ja fa anys, també es conserva la placa que indica els estudis de Ràdio Club Manresa, creada el juliol de 1923 per un grup de radioaficionats, constituïda legalment l'any següent i, en una primer etapa, domiciliada a l'Ateneu Obrer Manresà. El 21 novembre de 1933, la Direcció General de Telecomunicació autoritza Ràdio Club Manresa a instal·lar una nova emissora, assignada a l'indicatiu EAJ 51 que, actualment, encara figura a la façana.

La petjada de la Séquia

La Festa de la Llum porta associada una forta càrrega religiosa, però, certament, el més destacable per al desenvolupament econòmic i urbà de la ciutat a partir del segle XIV és la construcció de la Séquia. El seu pas per la trama urbana queda reflectit en dues plaques. Una és prou coneguda i està composta per diferents rajoles pintades col·locades el 1980 al final del carrer del Cap del Rec, un extrem pel qual entrava l'aigua de la Séquia a la ciutat, en el vèrtex que connecta el carrer de Sobrerroca amb la plaça Major. L'altra placa que s'hi refereix està molt malmesa i es troba al primer tram del carrer de Puigterrà de Dalt. S'hi indica l'acanament (mesura) de circuit fluvial el 1680, que era de 19.080 canes i 4 pams de la resclosa de Balsareny fins a aquell punt de la trama urbana de Manresa.

Nomenclàtor

L'historiador Francesc Comas fa temps que batalla perquè l'Ajuntament conservi el nom popular als carrers de la ciutat i, en el cas de les personalitats, que, en la placa del nom del vial i com en

molts municipis, s'hi especifiqui de qui es tractava, especificant-ne la professió o els càrrecs o iniciatives que va encapçalar. Caldria conservar, doncs, el nom popular d'alguns vials i, d'alguna manera, fer pedagogia dels personatges que tenen dedicats alguns carrers.

A la ciutat, hi ha dos exemples clars de plaques complementàries als noms dels carrers. Una s'ubica al capdamunt del carrer Sant Joan Baptista de la Salle, a tocar de la carretera de Vic, on es recorda el nom popular del vial com a carrer dels Esquilets. En aquest cas, la designació referida al sant també queda justificada per la presència de l'antiga escola dels "hermanos" en la finca on anteriorment havia treballat el gremi d'esquiladors de bestiar. La col·locació del nom popular és recent, com la del marbre complementària al primer tram del carrer d'Àngel Guimerà, que especifica a qui està dedicat un dels carrers comercials i més emblemàtics de la ciutat.

Gispert o la plaça del meu cognom

Durant la història de la ciutat, hi ha hagut diferents canvis de nom de carrers i places protagonitzats per les pugnes entre famílies benestants. Un dels exemples més emblemàtics és el de l'actual plaça de Gispert, que abans va portar el cognom d'altres nissagues com Calsina o Nebot. També va ser coneguda com la plaça del rei Neptú, per una estàtua mitològica situada al centre o, popularment, com a plaça de la Llenya, ja que s'hi portava a terme un mercat. La façana d'un dels edificis, concretament el que fa xamfrà amb els carrers Vilanova i Cirera, conserva l'antiga ceràmica de la designació com a plaça "Nabot".

Iniciatives populars

Entre les plaques urbanes d'origen popular hi ha les iniciatives destinades a reconèixer personatges locals d'àmplia repercussió com el carrer dedicat al metge Joaquim Planas i Vall (1905-1980), un dels facultatius més reputats a la ciutat a partir dels anys quaranta, conegut per visitar prohoms i familiars dels manresans més influents, i també moltes altres persones atretes pel seu bon tracte. La placa en memòria seva està col·locada a l'inici del carrer, que també duu el seu nom entre la plaça del Pedregar i el carrer Nou.

Seguint el mateix en direcció a la plaça de Sant Domènec, a l'entrada d'una granja cafeteria que queda desalineada respecte de la resta de cases, just abans de l'encreuament amb el carrer de la Canal, hi ha quedat instal·lada una placa de ceràmica dedicada al sastre Joan Jubert i Segon, més conegut per la seva activitat pictòrica que no pas pel prestigi de les seves confeccions. El taller on exercia va esdevenir, durant els anys seixanta i setanta, el punt de tertúlia de pintors de la ciutat com, entre d'altres, Ramon Salis, Josep Vila-Closes o Jaume Casacuberta, coneguts com el Grup dels Tretze. El tarannà afable de Jubert li va merèixer, amb motiu del seu traspàs, el record dels seus amics, que el qualificaven com a "manresà i amic de tot el món".

El carrer de Folch i Torres conserva una placa que testimonia un esdeveniment històric molt recordat a la ciutat durant la primera part del segle XX, la riuada produïda pel Cardener el dissabte 12 d'octubre de 1907, que va propiciar les inundacions més catastròfiques de la història. El riu es va desbordar i va arribar a superar els set metres per sobre del seu curs habitual.

L'efecte devastador va afectar diverses fàbriques tèxtils, l'estació del ferrocarril econòmic o del gasòmetre que abastia la ciutat. En aquell moment, Manresa era una de les ciutats catalanes més industrialitzades i poblades. El nivell de la crescuda del riu també va quedar indicat a la capella de Sant Marc, a l'inici de l'actual Via de Sant Ignasi.

L'any 1996, commemorant (amb retard) els 150 anys del naixement de Verdaguer, gràcies a la insistència del germà de Sant Joan de Déu Josep Farrés i Xandri, fill de Folgueroles, l'Ajuntament de Manresa va fer col·locar, al mur de l'hort, just a tocar la creu de la Culla, una majòlica amb els versos que Verdaguer havia publicat per primera vegada el 1901 en una revista manresana, "La Covadonga Catalana", pocs mesos abans de morir. El poema condensa l'exemple moral d'un manresà que decideix portar el pare malalt de decandiment a l'hospital i, finalment, el torna perquè mori a casa. La poesia forma part del llibre de Verdaguer, publicat "post mortem", "Los pobres. Els sants" (1908).

Manresa ignasiana

La perspectiva del projecte Manresa 2022 haurà de combinar les rutes i senyalitzacions derivades del pas d'Iñaki d'Azpeitia per la ciutat amb les plaques de marbre que ja hi ha instal·lades en punts com el Pou de la Gallina, la plaça de Sant Ignasi Malalt, el convent de Santa Clara, la Creu del Tort o la capella de Rapte, entre d'altres. Es tracta de rajoles pintades, retolades principalment en castellà i en progressiu estat de decoloració. Són, de fet, els indrets que van quedar marcats, en altres temps, com a punts claus de la "Manresa Ignasiana" (sic).